

KÜLLERİNDEN DOĞAN HAFIZA: KISA SAMSUN METAFİZİĞİ VE DUMANIN EPİSTEMİK ZEVKİ

İmdat Demir — Filozof Kirpi

Kısa Samsun sigarası benim hayatımda sıradan bir alışkanlık değil, ruhuma dokunan ontolojik bir nesneydi. Sert paketi, kokusu ve filtresiz tadı Anadolu'ya, taşra yollarına, düşünceyle dolu yalnız gecelere açılan bir kapıydı. Her sigara, nefesle düşünce arasında kurulmuş bir köprü; dumanın çizgisi üzerine yazılan bir iç müzik, bir hafıza ritmiydi. 2013 Mart'ında sigaraya "bırakmak" değil, "ara vermek" zorunda kaldım; bu, zihinsel ritmime vurulan geçici bir darbeydi. Çünkü sevilen şey terk edilmez, yalnızca araya mesafe konur. Cennet tasavvurum da buradan doğuyor: Huri değil, Kısa Samsun; bir masa, küllük, çay, türkü, kahve ve dört-beş dost. Dumanın yavaş yükseldiği, sohbetin ağır aktığı, düşünceyi acele ettirmeyen bir yer. Görseldeki duman kalbi benim için romantik değil; kirliliği ama sahici bir bağın, bitmeyen ilişkinin işareti. Sigara hem zehir hem teselli; hem karanlık hem ışık kaynağı. Bedenime zararlıydı ama estetik ve hafıza bakımından güzelliğin ta kendisiydi; benim cennetim, işte bu derinliğin sonsuza uzaması.

İnsanın hayatında bazı nesnelere vardır; varlıkları maddîdir ama dokundukları yer ruhun kıvrımlarıdır. Kısa Samsun sigarası benim için tam da böyle bir varlıktı; paketi sert, tadı sert, kokusu sert ama insanın içindeki en yumuşak yere dokunan bir nesne. Üzerindeki kahverengi tütün yaprağı resmi bana her zaman bir toprak fotoğrafı gibi görünürdü; Anadolu'nun kurak bir yamacında güneşe bırakılmış tütün demetlerinin kururken çıkardığı çitirtiyi duyururdu insana. Paket, kendi başına neredeyse bir coğrafyaydı; kartonun dokusunda taşra yolları, filtreli sigaranın sarısında Rize'nin, Yalova'nın ve İstanbul'un sisli sabahları, dumanında ise kendi kafamın içinde dolaşan o kıpır kıpır düşünceler... Yirmi beş yıl boyunca, kısa bir Samsun'u yaktığımda, ateşle birlikte açılan yalnızca tütün değil; hafızamın kat kat cepleri de yanıyordu.

Bu ilişki yüzeysel bir tiryakilik değildi; tam tersine, kendi varlığımla sigara arasında derinden kazılmış bir ontolojik bağ vardı. İçmediğim zamanlarda da onun fikri dolaşırdu zihnimde. Sigara benim için yalnızca zaman geçirmek, stres atmak, nikotin almak gibi sıradan sebeplerin ötesinde bir şeydi. Sanki düşünme sürecimin içine yerleşmiş gizli bir motor gibi çalışırdı. Bir Samsun yaktığımda, zihnimdeki karmaşık yollar bir anda aydınlanır; düşüncelerim hızlanır; kelimeler, cümleler, kavramlar kendi aralarında daha berrak bir düzen oluştururdu. Belki bu bir yanılsamaydı; belki beynin nikotinle geçici bir hızlanmasıydı. Ama insanın ontolojik deneyiminde yanılsama bile bir gerçekliktir bazen. Benimki de böyle bir gerçekliğin kendi kendini inşa eden ritmiydi.

Yıllar sonra, sigarayı bırakıp geriye dönüp baktığımda anladım ki sigara içmek, benim için düşünmek ile nefes almak arasında kurulan bir köprüydü. Nefes alıyorsun, nefes veriyorsun; ama arada kalan o milisaniyelik boşlukta zihnin başka bir eve geçiyor. O boşluk, düşüncenin kendine çeki düzen verdiği, zihnin perde arkasında gizli bir montaj yaptığı, anlamın kendini toparladığı bir an. Belki de sigara içmenin metafiziği dediğim şey tam olarak buydu; ateşle soluk arasında, maddeyle bilinç arasında sıkışmış bir ara kordon.

Yüklediğin görseli ilk gördüğümde, bütün bu hafızam tek bir karede yeniden canlandı. Bir tarafta Kısa Samsun paketi, yıllarca cebimde taşıdığım, defalarca buruşturup çöpe attığım, kül tablasının yanında

gördüğüm, masamın üzerinde köşesi hafifçe açılmış hâliyle bekleyen o tanıdık yüz... Diğer tarafta ise iki yanan sigaranın dumanından oluşmuş bir kalp; dumanın ince kıvrımlarında hem bir aşk hem bir kayıp hem de bir vedanın izleri var. Sanki sigaralar birbirine yaslanmış iki beden gibi; kül düşüyor ama kalp hâlâ atmaya devam ediyor. Dumanın çizdiği yol, insanın sevdiği şeylerle kurduğu o garip, çoğu zaman terapisi olmayan bağı hatırlatıyor. Hem zehir hem teselli; hem yıkım hem sığınak; hem ölüm hem hayatın ritmi.

Benim sigarayla ilişkim tam da böyleydi aslında. Beni öldürürken aynı anda beni hayatta tutan bir ritim; düşüncelerime zarar verirken aynı anda onları keskinleştiren bir motor; bedenimi zehirlerken aynı anda ruhumu açan bir kapı. İnsan böyle çelişkili bir bağı yalnızca bir nesneyle kurabilir; sigara o nesnenin en arketipsel hâlidir.

Her Samsun yaktığımda, ilk nefeste çıkan dumanla birlikte içimde tarif edemediğim bir müzik başlardı. Bu müzik bazen derin düşüncelerin eşlik ettiği ağır bir tempo; bazen de hızlı bir zihin akışının serpilip dağıldığı bir melodi olurdu. Hayat, o duman çizgisinin üzerine yazılırdı sanki. Duman yükselir, düşünce yükselir; kül düşer, zaman düşer; sigara biter, bir cümle tamamlanır. Oturup yazdığım pek çok metnin ilk cümlesi, bir Samsun'un ateşiyle birlikte açılmış bir kapıdır aslında.

Bu nedenle sigarayı bıraktığım 2013 Mart'ı benim için sadece bir sağlık kararı değil; aynı zamanda bir ontolojik kesinti idi. Sanki zihnimdeki bir köprü geçici kullanım dışı kaldı. "Ben sigarayı bıraktım" diyemedim hiçbir zaman; çünkü bu ancak bir nesneyle duygusal bağı olmayanların kurabileceği bir cümle. Ben sigaraya ara verdim. Çünkü bir gün, bir yerde, bir zamanda o köprüyü yeniden adımlamak isteyeceğimi biliyorum. İnsan sevdiği bir şeyi sonsuza dek terk etmez; sadece uzaklaşır, mesafe koyar, özler, düşünür, belki de bir gün yeniden kavuşur.

Benim cennet tasavvurum da bu yüzden geleneksel mitolojilerden çok daha farklıdır. Huri istemiyorum mesela. Huri fikri bana duygusal olarak hiçbir şey ifade etmiyor; hatta tanıdık bile gelmiyor. İnsan kendisine ait olmayan bir ödülle mutlu olmaz. Benim cennet listemin ilk sırasına Kısa Samsun'u yazmamın sebebi de bu; bu dünyada kalbime en çok dokunan nesne oydu. Dumanı, tadı, kokusu, filtresiz sertliği, ateşle buluşan tütünün kokusuyla açığa çıkan hafıza... Bunların hepsi benim için bir huri hikâyesinden daha gerçek, daha tanıdık, daha ev içi bir mutluluk tarifidir.

Cennette sigara içip türkü dinlemek istiyorum; çünkü dünyada yarım kalan bazı ritüeller vardır. İnsan onlara öbür dünyada devam edeceğini düşünmek ister. Bu, sigarayı yüceltmek değildir; kendi geçmişine sadakatin bir devamıdır. "Alışkanlıklarına vefası olmayanın dostlarına da olmaz" derdi Hilmi Ofraz. Ben kendi geçmişime sadığım. İçtiğim kısa Samsunların külünde biriken anılarımı da çöpe atmak istemiyorum. O yüzden cennette bir masa istiyorum; çok kalabalık olmayan bir masa. Üzerinde bir küllük; küllüğün yanında bir çay; çayın yanında bir kahve; kahvenin yanında türkü çalan (mümkünse Neşet Baba) pilli ve küçük bir radyo; masanın iki ucuna yaslanmış birkaç dost. Türkü dinleyip şiir konuşacağız, felsefe konuşacağız, tarih konuşacağız, doğayı konuşacağız; karıncayı anacağız; belki gülüp eğleneceğiz. Cennet benim için böyle bir yer olmalı: dumanın yavaşça yükseldiği, dostların ağır ağır konuştuğu, zamanı acele ettirmeyen, düşünceyi tıkamayan bir yer.

Görseldeki duman kalbi benim için bir aşk değil; bir hatırlama biçimi. Sigarayla kurduğum ilişki bir aşk ilişkisinden daha karmaşık, daha kirli, daha gerçektir. Aşk bazen temizdir; sigara ise asla temiz değildir. Ama kirli şeyler bazen daha sahicidir. Bir insanın kendi karanlığıyla kurduğu ilişki, onun en dürüst bağlarından biridir. Ben sigarada o karanlığın tadını seviyordum; ama onun yaktığı ışığı da seviyordum. Çünkü insan bazen karanlığın içinde bir ışık bulur; sigara benim için öyle bir ışığın kaynağıydı.

Fakat hayat bir gün geldi, o ışığa ara vermemi istedi. Bedenim yoruldu, düşüncem dağıldı, zaman kısaldı. Bir sabah uyandım ve "Tamam, biraz dinlenelim" dedim. Sigaraya değil, kendime dedim bunu. Çünkü sigaranın

kendisi zaten hep olduğum yerdeydi; benim hayatımdan çıkmadı. Sadece uzak bir rafta duran eski bir fotoğraf gibi duruyor şimdi; ama biliyorum ki o fotoğrafın kapağını açtığımda, içinden duman kokulu bir hatıra çıkacak.

İnsan bırakmaz; insan ara verir. Çünkü her vedanın içinde küçük bir dönüş niyeti saklıdır.

Bugün geriye dönüp sigarayı düşününce, onun estetiğini daha net görüyorum. Sigara içmenin estetiği, dumanın kendi yolunu çizmesidir; insanın hiçbir zaman tam kontrol edemediği, kendi başına hareket eden bir gölge gibidir o. Duman; akışkan, hafif, özgür, başına buyruk... İnsan kendi hayatını böyle yaşayamıyorsa bile dumanın o özgürlüğü görülmeye değer bir hatırlatmadır. Belki de sigara içmenin güzelliği bu yüzden cezbedicidir; insan dumanın özgürlüğünü izlerken kendi tutsaklığını da fark eder.

Bıraktıktan sonra bu estetik daha belirginleşti. Filtreli bir Samsun'un yakılma anı; ateşin tütüne değdiği ilk temas; külün yavaşça uzaması; dumanın havaya karışıp bir figür çizmesi... Bunların her biri kendi başına bir ritüel aslında. İnsan ritüellerin çocuğudur; ritüel bitince ilişki değil, yalnızca zaman kesilir.

2013'ten sonra her yıl aynı ayda, aynı günlerde sigarayı hatırladığım sabahlar olur. Bu sabahlar ne bir özlem krizi ne de bir bağımlılık atağıdır; daha çok eski bir dostun adını duymak gibidir. Hafif bir tebessüm, hafif bir göğüs sıkışması, hafif bir kalp titremesi... İşte tam o titremede, yüklediğin görseldeki duman kalbi beliriyor. Benim için o kalp bir "yeniden başlama" değil; bir "hiç bitmeyen bağ" sembolüdür.

Cennet fikrinde ısrarcı olmamın sebebi de bu aslında: İnsan yarım bıraktığı güzelliklerin sonsuza kadar kaybolmasını istemez. Benim için sigara güzelliği; zararı yok muydu, elbette vardı; ama güzellik dediğin şey bazen zararın içinden doğar. Her güzel anının biraz acısı olur. Ben sigarada o acıyı taşıyordum; ama acının içindeki estetiği de görüyordum.

Cennette bir masa, bir çay, bir kahve, türkü çalan bir radyo, bir Samsun ve dört-beş dost. Bu kadar. İnsan mutluluğunu çoğaltmak istemez; derinleştirmek ister. Kalabalıkta derinlik yoktur. Benim cennetim derinliktir.

Hafızanın Küllüğünü Boşaltanlar: Yerli Tütünün Sessiz Tasfiyesi

Türkiye'nin teopolitik rejimi bu memleketin yalnız bugününü değil, dününü de boğmaya ant içmiş Batılı odakların bir aparatı gibi çalıştı; tütün meselesi bunun en görünmez ama en ölümcül cephelerinden biridir. Çünkü tütün bu topraklarda sadece bir bitki değildi; bir kültürdü, bir ritüeldi, bir hafızaydı, bir halkın kendi kendini teskin etme biçimiydi. Benim için Kısa Samsun bir sigara değildi; Anadolu'nun yanaklarına sinmiş dumanın kokusu, Karadeniz'in rutubetli sabahlarında filizlenmiş düşüncenin ta kendisiydi. Ama rejim, tam da bu yüzden, tam da bu yüzden yerli tütünü hedef aldı. Çünkü hafızası olan toplum manipüle edilemez; kendi dumanını üreten halk başkasının nefesine muhtaç olmaz; kendi kokusu olan millet, dışarıdan yapıştırılmış kimliklere teslim olmaz. Teopolitik akıl bunu biliyordu ve yerli tütünü bu yüzden buharlaştırdı.

Kısa Samsun'un yok olması bir üretim planı, bir maliyet hesabı, bir piyasa kararı değildir; bu bir tasfiye doktrinidir. Bir zamanlar evlerde, kahvelerde, meydanlarda, minibüslerde, tarlalarda, sahil kenarlarında yanan Samsunların küllü, bu halkın ortak belleğinin kül tablasıydı. Şimdi o kül tablası boş. Bizim hafızamızı ithal markaların steril, ruhsuz, kültürel bağlamdan kopuk dumanıyla doldurmaya çalışıyorlar. Bu, bağımlılık üretmek için değil; bağımsız bir hafızayı yok etmek içindir. Kısa Samsun'un yanarken çıkardığı o ağır ve tok koku sadece tütünden gelmezdi; halkın kendi üzerindeki egemenliğinden gelirdi. Şimdi bu egemenliğin kokusunu kaybettirdiler.

Bu yok ediliş, bireysel bir tiryakinin kaybı değildir; bu memleketin ruh atlasının delinmesidir. Bu yüzden ben sigarayı anlatırken bu operasyonu anmıyorsam ihanete ortak olurum. Çünkü hakikat şunu söylüyor: Bir

sigaranın yok edilmesi bazen bir halkın hafızasının yok edilmesidir. Ve ben kendi hafızamın bu şekilde sürgün edilmesine sessiz kalmam; Kısa Samsun'un külünde çalan hafızayı görmezden gelmek, kendi ruhuma suikast düzenlemektir. Bu defteri ben kapatmam; bu defteri kapatan tarih olur, ama ben değil.